

Semnale de avertizare privind stadiul avansat de radicalizare islamică

Warning signs of advanced Islamic radicalization

Drd. Iulia-Mihaela DRĂGAN*

*Ministerul Transporturilor și Infrastructurii

Abstract

Articolul analizează principalii indicatori la nivel cognitiv și comportamental care pot fi observați ca urmare a manifestării procesului de radicalizare islamică, respectiv stadiul avansat de radicalizare. De asemenea, sfera de cercetare se raportează la identificarea semnalelor la radicalizare islamică, prin utilizarea unei metodologii bazate pe analiza cazurilor de radicalizare a cetățenilor români. Cum cercetarea vizează analiza principalelor semnale care trădează stadiul avansat de radicalizare individuală, acești indicatori prezintă utilitate pentru avertizarea timpurie atât din perspectiva practicienilor și autorităților competente în prevenirea și combaterea radicalizării, cât și pentru societatea civilă, în vederea creșterii gradului de conștientizare cu privire la identificarea discursului radical întâlnit în mediul online.

The article analyzes the primary cognitive and behavioral indicators observable following the manifestation of the Islamic radicalization process, specifically the advanced stage of radicalization. The research scope is also related to identifying signals of Islamic radicalization by utilizing a methodology based on the analysis of cases of radicalization among Romanian citizens.

As the research aims to analyze the main signals indicating the advanced stage of individual radicalization, these indicators are valuable for early warning, both from the perspective of practitioners and competent authorities in preventing and combating radicalization. They are also beneficial for civil society to increase awareness regarding the identification of radical discourse encountered in the online environment.

Cuvinte-cheie:

semnale ale radicalizării; stadiul avansat de radicalizare; prevenire și avertizare timpurie; radicalizare islamică; cognitiv și comportamental.

Keywords:

signs of radicalization; advanced stage; prevention and early warning; islamic radicalization; cognitive and behavioral.

Info articol

Primit: 1 noiembrie 2023; Evaluat: 29 noiembrie 2023; Acceptat: 15 decembrie 2023; Disponibil online: 12 ianuarie 2024

Citare: Drăgan, I. M. 2023. „Semnale de avertizare privind stadiul avansat de radicalizare islamică”. *Buletinul Universității Naționale de Apărare „Carol I”*, 12(4): 109-122. <https://doi.org/10.53477/2065-8281-23-49>

De la extinderea manifestării fenomenului jihadist în Europa, începând cu atacurile teroriste din perioada 2004-2005, conceptul de radicalizare a început să beneficieze de o atenție sporită în domeniul cercetării academice. Cu toate acestea, stadiul actual al cunoașterii rămâne incomplet: definițiile care teoretizează fenomenul radicalizării pot varia, iar cauzele și factorii care determină la nivel individual declanșarea procesului de radicalizare sunt variabile. Cu toate acestea, în mod unanim, cercetătorii, specialiștii și practicienii în domeniul prevenirii radicalizării au evidențiat necesitatea identificării semnalelor timpurii ale radicalizării, în scopul dejucării de către autorități a tentativelor de angajare a persoanelor radicalizate în acțiuni teroriste.

În acest sens, în prezentul articol se propune analizarea aplicabilității indicatorilor avansării procesului de radicalizare islamică, prin utilizarea unei metodologii de cercetare care se bazează pe studiul cazurilor cetățenilor români radicalizați. Premisa articolului pornește de la ideea că, deși cauzele care declanșează procesul de radicalizare pot varia de la individ, la individ, semnalele care indică starea avansată de radicalizare urmează un pattern repetitiv în majoritatea cazurilor de radicalizare islamică. Motivul pentru care acest articol prezintă procesul de radicalizare, exemplificat prin prisma tipologiei radicalizării islamice, subzistă în faptul că, în urma metodologiei aplicate, a reieșit că incidența cazurilor de radicalizare de tip religios jihadist este preponderentă în România, raportat la alte tipuri de radicalizare, respectiv politică, etnică sau ecologică.

Întrebările necesare cercetării la care urmează să răspundă acest articol sunt: Care sunt indicatorii la nivel cognitiv identificați în narativul persoanelor radicalizate? Care sunt principalele schimbări de comportament care pot fi asimilate drept indicatori comportamentali ce reflectă stadiul avansat de radicalizare?

În acest sens, articolul are ca principale obiective evidențierea unui set de indicatori calitativi, expuși dintr-o dublă perspectivă (cognitiv și comportamental), care pot constitui semnale de avertizare timpurie cu privire la stadiul avansat de radicalizare, pornind de la aplicabilitatea acestora în cazurile cetățenilor români radicalizați. Elementul de noutate cu care acest articol țintește să contribuie la îmbogățirea cercetării în domeniul prevenirii radicalizării constă în deplasarea atenției de la analiza cauzelor și a factorilor care conduc la radicalizare, fapt adeseori tratat în literatura de specialitate, spre analiza principalelor instrumente de avertizare care pot fi utilizate atât de societatea civilă, cât și de autorități în vederea identificării stadiului avansat de radicalizare. Cu toate acestea, dilema subzistă într-o întrebare intens dezbătută de teoriile psihologice: cum operează schimbarea simțului identității în cazul tinerilor europeni, modelați de un mediu cu valori democratice, liberale și de libertatea de exprimare pentru a rezona cu practicile brutale, promovate ca legitime de organizațiile teroriste? (Campelo și alții 2018, 1-14)

În acest context, este necesar de menționat faptul că, în medii regionale, dominate de regimuri autoritare, aplicarea restrictivă a unei religii rigide și folosirea forței pentru impunerea respectării Legii Sharia, ideea de utilizare a violenței extreme

pentru implementarea unor obiective religioase reprezintă un aspect înrădăcinat în mentalul colectiv ca fiind legitim, o tradiție a locului, în fața căreia cetățenii au dobândit reziliență emoțională de-a lungul vremii ([Hirsi Ali 2015](#)). În schimb, în articolul de față, cazurile analizate se raportează la cetățenii români, modelați de valorile democratice ale mediului european, fapt pentru care analizarea procesului de schimbare a mentalităților și convingerilor anterioare prin preluarea abordărilor radicale prezintă utilitate pentru înțelegerea manifestării fenomenului și la nivel macro, în plan european și național.

Concepte teoretice referitoare la radicalizare

Conceptul de radicalizare este explicat printr-o varietate de definiții în literatura de specialitate ([Kundnani 2012](#), 3-25), în esență explicând etapizarea unui proces individual sau colectiv, caracterizat prin adoptarea unei ideologii violente și a unui sistem de credințe extremiste. De altfel, procesul de radicalizare poate avea ca finalitate o dublă perspectivă – obținerea de schimbări în societate, aduse de ideologia promovată sau conturarea unor obiective, determinate de actori nonstatali.

Deși conceptul nu beneficiază de o definiție unanim acceptată ([Veldhuis și Staun 2009](#), 4), radicalizarea poate fi definită ca proces etapizat care folosește socializarea drept catalizator pentru mobilizare în scopuri violente și promovarea unei ideologii extremiste, chiar dacă nu conduce la materializarea unor acțiuni violente ([Hafez și Mullins 2015](#), 958-975), ori poate fi explicată într-un mod complex drept un proces individual sau colectiv (de grup), caracterizat de promovarea unei ideologii extremiste, care implică o viziune dicotomică asupra lumii și delegitimizarea autorității statale, prezentând elemente precum utilizarea presiunii și a constrângerii, a diferitelor forme de violență politică sau acte de extremism violent sub formă de terorism și crime de război ([McCauley și Moskalenko 2011](#), 415-433). Deși definițiile pot varia, în raport cu explicarea fenomenului, se regăsesc elemente comune care caracterizează procesul de radicalizare, precum: gradualitatea procesului de radicalizare, legitimizarea și motivarea violenței pentru atingerea unor obiective, promovarea și însușirea unei ideologii extremiste și a abordărilor radicale.

În strânsă legătură cu noțiunea de etapizare a procesului de radicalizare, există diferite încadrări ale conceptului de radicalizare, pornind de la diferența dintre radicalizare ca proces cognitiv, de aderare și de incorporare la nivel psihologic a unui set de credințe extremiste, radicale ([Hardy 2018](#), 79) și radicalizare ca proces comportamental, care implică atitudini și comportamente extremiste, ce poate determina recurgerea la acte de violență ([Neumann 2013](#), 873-893). În acest sens, două școli de gândire psihologică oferă cadrul conceptual pentru înțelegerea complexității etapelor procesului de radicalizare, în sensul expus anterior, respectiv nivelul cognitiv, de incorporare a ideologiei violente, și nivelul comportamental, de materializare a unor schimbări de atitudine sau obiceiuri, în acord cu transpunerea elementelor ideologice ([Wolfowicz și alții 2020](#)).

Școala de gândire cognitivă investighează mecanismele gândirii umane și modalitățile de realizare a schimbărilor de percepție, de mentalitate și valorile unei persoane, pornind la sensul de la ideea potrivit căreia, în spatele fiecărei schimbări, există un mecanism de raționalizare. Aplicabilitatea acestei școli de gândire raportată la radicalizare conduce la premisa potrivit căreia procesul de radicalizare se derulează ca mod de încorporare și construire a ideilor radicale. Pe de altă parte, teoria behavioristă explică comportamentul individului ca un proces dinamic de învățare, asimilare și experimentare a unor atitudini, acțiuni, obiceiuri. Aplicabilitatea teoriei behavioriste în radicalizare se observă în majoritatea programelor de deradicalizare, în care indivizii trec printr-un nou proces de învățare a unor comportamente și tipare moderate, pentru a fi substituite celor radicale (Benevento 2020).

Relevanța acestor teorii constă în diferențierea dintre radicalizarea cognitivă și radicalizarea comportamentală, raportat la predispoziția de a răspunde și de a înregistra reacții violente în plan acțional și de a se angaja în comiterea de acte teroriste, fiind esențiale în domeniul cercetării combaterii radicalizării și terorismului. Astfel, pornind de la tipologia atitudine-intenție-comportament, modelul clasic piramidal diferențiază între atitudinile radicale care pot fi evaluate prin examinarea sprijinului, motivării sau acceptării comportamentelor radicale, și comportamentele radicale, comportamente delimitate, de asemenea, în funcție de tipul motivației ideologice – nonviolentă (activism) și violentă (radicalism) (McCaughey și Moskalenko 2017, 205-216).

Comportamentele radicale motivate de o ideologie violentă reprezintă manifestarea procesului de radicalizare, constituind în esență, un subtip al terorismului ca manifestare letală a violenței motivate ideologic, în sensul în care există mai multe persoane radicalizate decât persoane care comit acțiuni teroriste, dar majoritatea teroriștilor sunt implicit și persoane radicalizate (Wolfowicz și alții 2020). De asemenea, un aspect important referitor la specificitatea procesului de radicalizare este că procesul este treptat, o persoană adoptând sisteme de credințe care justifică recurgerea la violență pentru a produce schimbări sociale, putându-se astfel identifica două dimensiuni diferite ale manifestării – susținerea unor credințe, acționându-se în conformitate cu acestea ori adoptarea de credințe radicale, fără a se trece în plan acțional (Maskaliunaite 2015).

Opinii potrivit cărora radicalizarea este un proces gradual care presupune o etapizare a fazelor de radicalizare, ce nu întotdeauna se materializează în comiterea de acte de violență (Bjergo și Horgan 2009) sunt frecvent întâlnite în literatura de specialitate, evidențiindu-se distincția dintre acceptarea unei ideologii radicale și implicarea activă în comiterea de acte de violență, în concordanță cu elementele ideologice extremiste împărtășite (Wilner și Dubouloz 2010, 33-51). Tocmai raportat la această opinie împărtășită în literatura de specialitate, distincția este important de operat, pentru a evidenția delimitarea unor etape specifice procesului de radicalizare, conținând indicatori specifici, care permit autorităților dezbaterii unor acte de violență, pentru a nu trece la planul acțional de către persoana radicalizată (Silke 2011).

În sprijinul acestei viziuni, se poate sublinia faptul că etapizarea procesului de radicalizare a fost caracterizată în literatura de specialitate sub forma mai multor teorii (Hofmann 2012, 104-113). Unul dintre primele modele ale gradualității procesului a fost evidențiat prin prisma celor patru trepte ale radicalizării, care constau în perioada de preradicalizare a individului, aceea de percepere a unei categorii sociale sau a unui eveniment declanșator ca fiind greșit, urmată de încadrarea acestora drept injuste, revoltătoare, etapa a treia fiind cea a atribuirii responsabilității încheiată prin demonizarea categoriei sociale sau guvernamentale (Borum 2003, 7-10). O altă teorie identifică șase faze ale procesului de radicalizare, explicată prin prisma complexității psihologice a procesului de radicalizare, în sensul în care sentimentul de injustiție declanșează justificarea utilizării violenței, continuată de culpabilizarea categoriilor sociale targetate și dezumanizarea acestora, folosind un limbaj specific ideologic și simbolic, precum și plasarea responsabilității, în scopul îndeplinirii misiunii divine, și minimalizarea efectelor acțiunilor teroriste (Dalgaard-Nielsen 2010, 797-814).

Pe de altă parte, procesul de radicalizare este explicat ca fiind etapizat în trei faze, pornind de la radicalizare, mobilizare și angajarea în acțiuni teroriste (Sinai 2012), mobilizarea fiind determinată de catalizatori sub formă de trigger, precum contactele cu o organizație teroristă, capacitatea de a se antrena și disponibilitatea de a acționa în scopuri teroriste, aceste trigger declanșând ultima fază a procesului. Cu toate acestea, în contrast cu teoria celor trei trepte care evidențiază gradualitatea procesului de radicalizare, teoria celor șase etape, dar și teoria radicalizării în patru etape reflectă cu preponderență elemente cognitive care ar putea fi caracterizate drept manifestări conceptuale în faza de însușire și sedimentare a ideologiei violente, intensificate de factorul socializării sau de existența contactelor. Astfel, din perspectiva explicării mecanismelor psihologice, aceste ultime două teorii reflectă etapa de internalizare, de asimilare și de identificare a individului, însă nu evidențiază tranziția individului care ar putea semnala trecerea în plan acțional.

Un alt aspect esențial care de multe ori contribuie la eșecul identificării timpurii a semnalelor radicalizării îl constituie perioada incubării (United States Bipartisan Policy Center 2011), înțeleasă ca interiorizarea convingerilor radicale o perioadă determinată, succedată de un punct de cotitură, de la care se pot dezvolta două scenarii: avansarea procesului de radicalizare și manifestarea în plan comportamental, sau abandonarea convingerilor radicale și oprirea procesului de radicalizare. De asemenea, dezvoltarea procesului poate fi caracterizată de un ritm alert de câteva luni sau poate varia până la câțiva ani (United States Bipartisan Policy Center 2011).

Așa după cum s-a reliefat anterior prin expunerea teoriilor cu privire la etapele procesului de radicalizare, este important de clarificat faptul că schimbările de comportament, ca manifestare a reacției la încorporarea elementelor ideologice, reprezintă o etapă anterioară stadiului avansat de radicalizare, însă oferă indicatori vizibili, timpurii cu privire la riscurile existente. Un alt aspect important de menționat este faptul că, indiferent că este vorba despre cauzele care predispon o

persoană la radicalizare sau despre factorii de vulnerabilitate preexistenți (Bongar 2007), aceste aspecte trebuie analizate în mod particular, în egală măsură cu individualizarea semnalelor care reflectă etapele procesului de radicalizare a unei persoane (Schmid 2013). În acest sens, pentru înțelegerea nuanțelor conceptuale, este imperativă analizarea cazurilor de radicalizare și a elementelor particulare care indică gradualizarea procesului de radicalizare, în vederea determinării unui tipar al trăsăturilor comune, fapt ce prezintă utilitate pentru un grad crescut de conștientizare cu privire la reziliența la conținutul și narativul extremist (Stephens și Sieckelinck 2020, 142-165).

Indicatorii de la nivel cognitiv ai radicalizării

Indicatorii cognitivi pot fi identificați în raport cu convingerile unui individ, fapt care poate reliefa mentalitățile și ideile radicale ale unei persoane și prezența elementelor ideologice violente. Astfel, pornind de la varietatea definițiilor care explică radicalizarea, se poate observa că, în mod preponderent, fenomenul este explicat ca o schimbare de percepție și convingeri a individului, cu orientare spre violență și abordări extremiste (McCauley și Moskalenko 2008). Raportat la elementele definitorii ale conceptului, pentru a cerceta incidența radicalizării cognitive, în primă instanță este necesar să se cerceteze prezența, în primul rând, a unor schimbări de percepție și convingeri ale individului la un punct de cotitură din viața acestuia. Astfel, modelul de avertizare timpurie, realizat de Center for the Study of Democracy, propune trei indicatori care sugerează radicalizarea la nivel cognitiv (Khader și alții 2019), precum: exprimarea nemulțumirilor în mod deschis față de stat sau autorități (cu precizarea că, în statele care întâmpină dificultăți economice sau de altă natură, este un indicator normal, care nu reflectă indicii cu privire la radicalizare), existența unei viziuni dicotomice cu privire la un anumit subiect, respectiv gândire alb-negru de tip „noi versus ei” și respingerea legitimității autorității statale. De asemenea, un alt indicator propus constă în schimbarea persoanei în mod brusc de la afișarea unui interes scăzut pentru religie sau chiar inexistent, la opinii vehemente și absolutiste, în raport cu interpretări religioase (Webb 2017, 7-12).

De asemenea, un aspect deosebit de important de luat în considerare sunt modalitățile de exprimare a convingerilor radicale, respectiv mediul online, fapt evidențiat prin numeroasele cazuri de radicalizare și autoradicalizare prin intermediul mijloacelor virtuale (platforme de socializare online, jocuri video), folosite ca instrument principal, odată cu accelerarea impactului tehnologiilor asupra societății (Akram și Nasar 2023, 279-296). Astfel, cele mai întâlnite semnalele care indică radicalizarea în mediul online, ca materializare și exprimare a convingerilor radicale, au fost identificate ca fiind diseminarea materialelor violente cu conținut instigator la ură și discurs radical, precum și a fotografiilor și materialelor de o violență extremă care promovează exterminarea unor categorii sociale, religioase sau naționale, iar, pe de altă parte, folosirea unui limbaj extremist, a unor expresii din retorica proISIS sau antieuropeană, antisemită sau antiamericană (Rowe și Saif 2016, 329-338).

În vederea evidențierii premiselor de cercetare din acest articol, metodologia care a stat la bază a fost constituită din analiza calitativă a cazurilor de radicalizare islamică a cetățenilor români. În urma analizării cazurilor de radicalizare islamică, s-a observat, în primul rând, aplicarea teoriei radicalizării online prin intermediul platformelor virtuale și modalitatea de autoradicalizare, incidente în toate cazurile studiate. Un al doilea aspect observat îl constituie aplicarea teoriei gradualității procesului de radicalizare, dar și prezența unei perioade de incubare la nivel cognitiv, anterioară dezvoltării comportamentelor radicale. Cazurile analizate au reliefat că procesele de radicalizare s-au petrecut într-o perioadă relativ scurtă de timp, între un an sau doi ani. Este de menționat că, anterior declanșării procesului, subiecții care nu fac parte dintr-un cadru regional care să-i predisună la accețiunea colectivă a cutumelor și legii Sharia (Hirsi Ali 2015), de regulă trec printr-o criză identitară, înțeleasă ca factor de vulnerabilitate către radicalizare .

În cazurile studiate, la criza identitară a persoanelor analizate, înțeleasă sub forma pierderii scopului și sensului în viață, a viziunii sau a apartenenței la valorile naționale sau sociale cunoscute, s-a adăugat, anterior radicalizării, interacțiunea cu elemente de cultură islamică la nivel individual sau ca urmare a interacțiunii cu persoane musulmane. Cu toate acestea, aspectul care trebuie clar diferențiat în cazurile de față este acela că interacțiunea cu elemente de cultură islamică sau cu persoane de credință islamică a avut loc raportat la abordări radicale, și nu moderate ale religiei, sens în care acest fapt ar trebui să atragă atenția asupra interpretărilor greșite, potrivit cărora interacțiunea cu elemente de cultură islamică sau cu persoane conduce automat către riscuri de radicalizare. Principalul criteriu de diferențiere constă în abordări moderate vs. abordări radicale construite la nivel cognitiv, în raport cu religia islamică.

Gradualitatea procesului de radicalizare, observată în toate cazurile analizate, își găsește aplicabilitate în existența a patru etape. Într-o primă etapă, se notează contactul și germinarea unor mentalități radicale, extremiste, acceptarea acestora ca fiind normale, ca urmare a unor vulnerabilități legate de vârstă, personalitate, context psihoemoțional sau social, care determină accelerarea încorporării elementelor de ideologie radicală. În cea de-a doua etapă, urmează afilierea și validarea acestora, precum și acțiuni repetitive, sistematice, de încorporare, concomitent cu izolarea subiectului.

Cea de-a treia etapă reprezintă etapa de acțiune, în care subiecții doresc împărtășirea și diseminarea materialelor și narativelor aferente ideologiei extremiste, precum și atragerea unor noi adepți, preluând rolul activ de promotor, de continuator al textelor radicale. În ultima etapă, este de menționat că sentimentele intense de ură, învrăjbire, fecundate și accelerate în timp de îndemnul repetat la acțiuni violente ale textelor și materialelor jihadiste urmează un punct culminant, într-o etapă avansată de radicalizare, în care subiectul trece din planul psihologic și verbal în plan acțional, dedându-se la acte de violență extremă, după modelul celor vizualizate în materialele jihadiste și executate de modelele jihadiste sau de membri ai

organizațiilor teroriste de inspirație (decapitări colective, execuții în masă, tortură). Aceste violențe extreme produc un impact psihologic și mai profund decât în mod normal, ca urmare a trei indicatori: acțiunile sistematice și repetitive de vizualizare și îndoctrinare a subiecților, ceea ce le determină rezistența la contraargumente, mistificarea și simbolismul care însoțește violențele realizate de grupările teroriste, precum și atașarea unei misiuni personale, dar și de grup, tipică narativelor jihadiste (Chifu, Popescu și Nedea 2012, 11-72).

În toate cazurile cu cetățeni români radicalizați, se observă în unanimitate **elemente comune** ale ideologiei islamice violente, prezente în narativul folosit în interacțiunea cu persoane din jur, dar și cel răspândit în mediul online pe platformele de socializare și în jocurile video, cu scopul de a modifica setul de percepții al utilizatorilor online. De asemenea, pe lângă elementele ideologice prezente în narativul de propagandă, se reliefează aspecte care subliniază interpretările eronate ale religiei islamice, ale valorilor și scopurilor religioase, respectiv elemente comune de interpretare radicală a textelor din Coran și Hadith-urilor islamice (Abu Melhim și alții 2023, 89-102).

Raportat la metodologia utilizată, am identificat următorii indicatori ai radicalizării, pe care persoanele din cazurile analizate le-au prezentat la nivel cognitiv:

- **Proslăvirea urii și a violenței față de „necredincioși”**, fapt ce excede simplei intoleranțe cu privire la creștini, evrei sau musulmani moderați.
- **Glorificarea liderilor jihadiști și elogierea jihadului** se observă din două perspective: atât prin intermediul platformelor virtuale (jocuri video cu eroi jihadiști) sau al rețelelor sociale, prin care sunt expuse acțiunile de violență ale liderilor jihadiști drept exemplu pentru promovarea scopurilor jihadiste, cât și în timp real prin elogierea acestora în fața cercurilor sociale de contact sau în fața familiei și rudelor.
- **Asimilarea sinuciderii ca legământ și dovadă a credinței și îndeplinirii voinței lui Allah** apare ca urmare a unei interpretări distorsionate a citatelor din Coran, care vorbesc despre jihad, în special prin desprinderea sunetelor referitoare la jihad de contextul anterior și de distincția dintre domeniul spiritual și cel militar. Militarizarea jihadului s-a adus în mentalul colectiv ca fiind interpretarea originală din Coran ca urmare a școlilor de gândire islamice care au asimilat jihadul pe timp de război împotriva nonmusulmanilor ce atacă musulmani ca fiind aplicabilă și în cazul timpurilor de pace împotriva oricărui nonmusulman care nu acceptă islamismul. Astfel, ideea de jihad spiritual s-a extins la aceea de jihad înțeles în sens militar (Amin 2014, 1-20). De asemenea, conceptul de sacrificiu uman, de martiriu a plecat de la faptul că, în Coran, este specificat faptul că martirilor li se iartă toate păcatele și se ridică la cel mai înalt dintre cele șapte nivele ale paradisiului, nefiind necesare nici măcar efectuarea rugăciunilor funerare asupra trupului martirilor, presupunând că toate păcatele le-au fost iertate și s-au urcat imediat la cer (Hirsi Ali 2015).
- **Preluarea acronimelor jihadiste islamice** se observă ca pattern în majoritatea cazurilor de radicalizare, ca materializare a efectului de copy-cat. În cazurile din România, doi subiecți și-au preluat acronime jihadiste ISIS.

Un alt aspect caracteristic îl constituie însușirea limbajului specific discursului jihadist și a termenilor specifici din islamism pentru a denumi noțiuni religioase legate de credință, obligații, obiceiuri (takia, sunnah, shahrib, fatwa etc.) ca și a unor sloganuri și expresii folosite de membrii DAESH, însoțite de motivații religioase regăsite în textele Coranului.

- **Lipsa respectului față de autorități și incapacitatea de a înțelege consecințele acțiunilor săvârșite, raportat la gradul de pericolozitate socială.** În toate cazurile, niciun subiect nu dovedea un grad de conștientizare sau de asumare referitor la gravitatea acțiunilor săvârșite. În acest sens, se observă incidența indicatorilor prezentați teoretic anterior și la nivel practic, precum gândirea dicotomică „noi versus ei” cu privire la obiectivele jihadiste, delegitimizarea autorităților naționale și europene, precum și utilizarea limbajului extremist în materiale online și a violenței extreme, însoțit de un discurs radical, instigator la violență.

Indicatorii de la nivel comportamental ai radicalizării

În literatură, au fost evidențiate o serie de indicii care sugerează faza avansată de radicalizare islamică, înțelesă în sensul fazei premergătoare trecerii în plan acțional, care pot fi încadrați ca schimbări de comportament, anteriori angajării în acțiuni teroriste de tip jihadist precum: schimbări vizibile în stilul vestimentar și comportamental, înstrăinarea de familie și de vechii prieteni și formarea unui alt cerc de prieteni care împărtășesc idei radicale, religia devine o explicație pentru orice, la aceasta făcându-se referire constant, opresiunea musulmanilor moderați ca necredincioși (Schmid 2013), participarea la antrenamente, la lupte sau interesul pentru armament, substanțe explozive, participarea la seminare religioase ale predicatorilor radicali, vizitarea site-urilor jihadiste și viziunea videoclipurilor jihadiste, susținerea lecțiilor de limbă, urmate de excursii în străinătate, eforturi de sustragere a detectării (pierderea pașaportului etc.), schimbarea bruscă a vestimentației cu haine occidentale, anterioare atacului terorist (Bötticher și Mareș 2012, 256-257).

Un alt set de indicatori comportamentali propus în literatură constă în identificarea unor schimbări de comportament, raportat la: întreruperea activităților de ascultat muzică, televizor, cinema, schimbarea dramatică a obiceiurilor alimentare, oprirea oricăror activități sportive; schimbări în vestimentație, schimbarea cercului de prieteni și ruperea relațiilor cu familia (Schmid 2016, 26-32). În vederea evaluării incidenței acestor indicatori asupra comportamentului persoanelor radicalizate, un aspect esențial îl constituie noțiunea de imagine de sine, definită drept percepția pe care un individ o atribuie cumulului de caracteristici și atribute cognitive, sociale, emoționale și trăsături identitare pe care le deține. Imaginea de sine constituie punctul de plecare, raportat la mecanismele și acțiunile pe care un individ le va dezvolta sau le va aplica ca reacție a imaginii de sine sau a modului în care aceasta este afectată de percepția comunității căreia îi aparține (Chifu, Popescu și Nedeș 2012, 11-72).

Teorii psihosociale (Arena și Arrigo 2005, 485-504) au explicat importanța imaginii de sine și a identității personale în procesul de radicalizare, în sensul în care o imagine de sine distorsionată, erodată, instabilă contribuie în mare măsură la încorporarea ideologiei violente. Pe de altă parte, identitatea personală joacă un rol crucial în radicalizare, deoarece, de cele mai multe ori, procesul în sine se declanșează ca urmare a unei crize identitare, de căutare a scopului și semnificației în viață sau de pierdere a sentimentului de identificare din trecut (Ferguson și McAuley 2020). Identitatea poate fi pierdută la nivel personal prin deconectarea de fostele valori, principii, mentalități, stil de viață sau la nivel social, sub forma izolării și căutării unui sentiment de apartenență în altă comunitate, cu valori diferite.

Astfel, se observă în procesul de radicalizare cum subiecții își pierd vechea reprezentare a vieții și dobândesc etapă, cu etapă, mai intensificat, o identificare puternică, cu un stil de viață total opus, care marchează o schimbare drastică, rapidă privitoare la noul simț al identității pe care îl dobândesc. În acest sens, următorii indicatori la nivel comportamental au fost identificați drept caracteristici stadiului avansat de radicalizare în cazurile studiate:

- **La nivel fizic**, s-au identificat în majoritatea cazurilor schimbări în îmbrăcămintea purtată (niqabul), modificări coordonate la nivel hormonal pentru a determina creșterea rapidă a bărbii Sunnah și adoptarea unui stil vestimentar similar cu cel al unui model jihadist preluat, dar și modificări ale regimului alimentar.
- **La nivel emoțional**: identificarea cu modele de războinici jehadiști și preluarea misiunii personale de martiriu, sacrificiu înțeles sub forma atât a victimelor constituite din infideli sau musulmani moderați, cât și a sinuciderii, ca o garanție, sub forma obținerii paradisului.
- **Îndemnuri la violență și luptă** apărute în materialele jehadiste prin apologia martiriului, însoțite de scene video și auditive prezentând atacuri teroriste împotriva statelor europene, văzute ca demoni (djini), luptători teroriști în timpul antrenamentelor, detonarea unor mașini cu explozibil în locuri publice și atrocități umane împotriva creștinilor și evreilor, comise de către membrii teroriști. De asemenea, prezentarea către public a materialelor care constau în execuții publice, decapitări, incendieri sau profanări de cadavre are rol de intimidare publică, de insuflare a terorii și fricii, dar și de atragerea de adepți din categorii sociale vulnerabile, precum tinerii sau copiii, care pot fi instigați ușor la violență, aflându-se într-o perioadă propice însușirii de noi idei sau orientări promovate prin mijloace moderne (jocuri video, platforme de socializare).
- **La nivel social**, este de observat perioada de izolare pe care subiecții au petrecut-o înainte și în timpul procesului de radicalizare, fapt care a contribuit decisiv la intensificarea încorporării ideologiei extremiste. Pe lângă faptul că fiecare subiect a demonstrat o totală respingere a vechilor grupuri sociale, inclusiv a propriei familii, pe considerentul identificării persoanelor prin asocieri precum „*infidel*”, „*necredincios*”, „*moderat*”, de observat este și dorința aproape unanimă a acestuia de a fi integrat, inclus în grupările teroriste: ori

de a pleca în Siria și de a se alătura ISIS, ori de a demonstra loialitate și de a câștiga încrederea membrilor grupărilor teroriste. De asemenea, pentru a se integra la nivel de comunitate și pentru a-și îndeplini obiectivele jihadiste, se poate sublinia și învățarea limbii arabe în cursul procesului de radicalizare. Învățarea limbii autohtone poate fi calificată drept un pas pentru însușirea noii identități, în sensul în care recitarea Coranului și a altor texte islamice, precum și adresarea ideologiei categoriilor vizate, specifice presupun cunoașterea limbii arabe, dar și sentimentul de autenticitate al apartenenței la grupurile islamice radicale.

- **La nivel religios**, este de subliniat faptul că identitatea personală și cea socială a subiecților sunt înghițite de identitatea religioasă pe care aceștia și-o atribuie. De altfel, specific radicalizării este nu numai ideologia violentă încorporată, ci și maniera extremistă, absolutistă de a reduce întreaga existență numai la obiective religioase și la identificarea valorii ca individ și a sensului vieții numai la acest rol.
- **Călătoriile în străinătate** au fost identificate anterior avansării procesului de radicalizare, în mod parțial, fiind un factor accelerator sau declanșator al radicalizării, raportat la interacțiunea cu persoane radicalizate în Franța sau la manifestarea dorinței de a pleca în Siria și la căutarea de modalități logistice și financiare de a pleca din România.

În acest sens, se observă, pe de o parte, că nu toate persoanele radicalizate prezentau tot setul de indicatori prevăzuți în literatura de specialitate: unele persoane își însușeau un nou stil vestimentar sau un acronim jihadist, pe când altele, nu. De asemenea, doar o parte dintre persoane urmărea să plece în Siria pentru a se alătura ISIS, obiectiv care nu a fost, cel puțin verbalizat, în mod unanim.

Cu toate acestea, izolarea, îndepărtarea sau ruperea legăturilor cu prietenii și familia, ori tensiunile de la locul de muncă au reprezentat un indicator la nivel social existent în toate cazurile, fapt evidențiat și în literatura de specialitate ([Grossman 2018](#), 155-170), raportat la gândirea dicotomică, absolutistă pe care subiecții o prezentau în viața de zi cu zi. Un al doilea indicator la nivel comportamental, identificat în toate cazurile, este agresivitatea și violența extremă, materializate atât la nivel verbal, cognitiv, cât și intențional, în sensul expunerii explicite ori prin diseminare de materiale, sau la nivel individual, intenția de a ucide necredincioșii și de a îndeplini obiectivele ISIS.

Un al treilea indicator comportamental comun îl reprezintă acțiunile de promovare a propagandei jihadiste și a ideologiei extremiste ISIS sub diferite forme (materiale video, fotografii, materiale scrise, jocuri video violente), cu scopul de a atrage noi adepți și de a îndemna la comiterea de atacuri teroriste. De fapt, în esență, s-a evidențiat faptul că scopul recrutării și atragerii noilor adepți către ideologia extremistă constituie unul dintre cele mai certe semnale, în cazul radicalizării, fiind indubitabil în raport cu alți indicatori care trebuie corelați și analizați în complexitate ([Silke și Brown 2016](#), 129-150).

Concluzii

Principalul aspect rezultat în mod evident din analiza cazurilor de radicalizare se referă la faptul că, deși la nivel cognitiv, toți subiecții împărtășeau aceleași elemente ideologice violente și obiective de exterminare a necredincioșilor și de purtare a jihadului, manifestarea la nivel comportamental implica elemente particularizate în funcție de afinitățile fiecărui subiect. De asemenea, așa după cum am evidențiat anterior, există o bază comună și în cazul indicatorilor comportamentali, observată mai ales în schimbările de dinamică din raporturile sociale ale subiecților.

Un al doilea aspect important de reținut este că unul dintre elementele cele mai pregnante la nivel unanim prezentate de subiecți îl constituie acțiunile de diseminare și de promovare a ideologiei violente atât în mediul virtual, cât și în cercurile sociale. Acest element este puternic însoțit de verbalizarea obiectivelor și misiunii „de purtare a jihadului”, prezent în narativele tuturor subiecților analizați. Deși indicatorii comportamentali care au reieșit din analiza cazurilor marchează schimbările de atitudini și de obiceiuri ale persoanelor radicalizate într-un mod vizibil, aceștia trebuie analizați la nivel particular și cumulați cu alte aspecte pur individuale din istoricul persoanelor, pentru a concluziona asupra incidenței radicalizării. Cu toate acestea, exprimarea directă și neechivocă a elementelor de ideologie violentă cu conținut extremist, dar și a obiectivelor jihadiste constituie indicatorul comun și indubitabil, reliefat în această analiză.

Referințe

- Abu Melhim, M.H., Y.M. Al-Shurman, F.A. Zainelabdin, Y.A. Rabab'a, R.A. BaniSaeed și M.A. Rababah.** 2023. "ISIS' miscontextualization of hadith through the strategic linguistic propaganda: A socio-political analysis." *Journal of Islamic Thought and Civilization* 13 (1): 89-102. doi:<https://doi.org/10.32350/jitc.131.07>.
- Akram, M. și A. Nasar.** 2023. "Systematic review of radicalization through social media." *Ege Akademik Bakis* 23 (2): 279-296. doi:<https://doi.org/10.21121/eab.1166627>.
- Amin, El-Sayed M.A.** 2014. *Reclaiming Jihad: A Qur'anic Critique of Terrorism*. Markfield: The Islamic Foundation.
- Arena, M.P. și B.A. Arrigo.** 2005. "Social Psychology, Terrorism, and Identity: A Preliminary Re-examination of Theory, Culture, Self, and Society." *Behavioral Sciences and the Law* (Wiley InterScience) (23): 485-504. doi:10.1002/bsl.653.
- Benevento, A.** 2020. "Understanding the process of radicalisation from psychological perspective." https://bpy.bilgi.edu.tr/media/document/2020/04/15/psychology-literature-on-radicalisation_aysenur-benevento.pdf.
- Bjørgo, T. și J.G. Horgan.** 2009. *Leaving terrorism behind. Individual and collective disengagement*. Abingdon, UK: Routledge.
- Bongar, B.M.** 2007. *The psychology of terrorism*. New York: Oxford University Press.
- Borum, R.** 2003. "Understanding the terrorist mindset." *FBI Law Enforcement Bulletin* 72 (7): 7-10.

- Bötticher, A. și M. Mareș.** 2012. "Extremismus. Theories – Konzepte – Formen." Munich: Oldenbourg Verlag: Ministry of the Interior of Brandenburg. doi:10.1524/9783486714357.
- Campelo, N., A. Oppetit, F. Neau, D. Cohen și G. Bronsard.** 2018. "Who are the European youths willing to engage in radicalisation? A multidisciplinary review of their psychological and social profiles." *European Psychiatry* 52: 1-14. doi:10.1016/j.eurpsy.2018.03.001.
- Chifu, I., O. Popescu și B. Nedea.** 2012. *Religion and conflict radicalization and violence in the wider Black Sea region.* Bucharest): ISPRI Publishing.
- Dalgaard-Nielsen, A.** 2008. *Studying violent radicalization in Europe, Part II: The potential contribution of socio-psychological and psychological approaches.* Copenhagen: DIIS Working Paper.
- _____. 2010. "Violent Radicalisation in Europe: What We Know and What We Do Not Know." *Studies in Conflict & Terrorism* 33 (9): 797-814.
- Ferguson, Neil și James W. McAuley.** 2020. "Staying Engaged in Terrorism: Narrative Accounts of Sustaining Participation in Violent Extremism." *Frontiers in Psychology. Sec. Personality and Social Psychology.* doi:https://doi.org/10.3389/fpsyg.2020.01338.
- Grossman, M.** 2018. "The role of families and civil society in detecting radicalisation and promoting disengagement from violent extremism." *Combating Violent Extremism and Terrorism in Asia and Europe—From Cooperation to Collaboration* 155-170.
- Hafez, M. și C. Mullins.** 2015. "The radicalization puzzle: A theoretical synthesis of empirical approaches to homegrown extremism." *Studies in Conflict & Terrorism* 38 (11): 958–975. doi:https://doi.org/10.1080/1057610X.2015.1051375.
- Hardy, Keiran.** 2018. "Comparing Theories of Radicalisation with Countering Violent Extremism Policy." *Journal for Deradicalization* (15): 76-110.
- Hirsi Ali, Ayaan.** 2015. *Heretic, the case for a muslim reformation.* Bucharest, Romania: RAO Distribution.
- Hofmann, D.** 2012. "Review Essay: Twenty Important Journal Articles on Radicalisation to, and De-Radicalisation from, Terrorism. Perspectives on Terrorism." 6 (6): 104–113. http://www.jstor.org/stable/26296897.
- Khader, Majeed, Neo Loo Seng, Jethro Tan, Damien D. Cheong și Jeffery Chin.** 2019. *Learnig from violent extremist attacks: behavioural sciences insights for practitioners and policymakers.* Singapore: World Scientific Publishing.
- Kundnani, A.** 2012. "Radicalisation: The journey of a concept." *Race & class* 54 (2): 3-25.
- Maskaliunaite, A.** 2015. "Exploring the theories of radicalization." *International Studies* 17 (1): 9-26. https://doi.org/10.1515/ipcj-2015-0002.
- McCauley, C. și S. Moskalenko.** 2008. "Mechanisms of political radicalization: Pathways toward terrorism. Terrorism and Political Violence." 20 (3): 415-433. doi:https://doi.org/10.1080/09546550802073367.
- _____. 2011. *Friction: How Radicalization Happens to Them and Us.* New York: Oxford University Press.

- _____. 2017. "Understanding Political Radicalization: The Two-Pyramids Model." *American Psychologist* 72 (3): 205-216. <http://doi.org/10.1037/amp0000062>.
- Neumann, P.R.** 2013. "The trouble with radicalization." *International Affairs* 89 (4): 873–893. <https://doi.org/10.1111/1468-2346.12049>.
- Rowe, M. și H. Saif.** 2016. "Mining pro-ISIS radicalisation signals from social media users." *Proceedings of the International AAAI Conference on Web and Social Media*. Vol. 10, No.1, pp. 329-338.
- Schmid, A.P.** 2013. "Radicalisation, de-radicalisation, counter-radicalisation: A conceptual discussion and literature review." *ICCT research paper* 97 (1): 22.
- _____. 2016. "Research on radicalisation: Topics and themes." *Perspectives on terrorism* 10 (3): 26-32.
- Silke, A.** 2011. *The psychology of Counter-terrorism*. New York: Routledge Publishing.
- Silke, A. și K. Brown.** 2016. "«Radicalisation»: The transformation of modern understanding of terrorist origins, psychology and motivation." În *State, Society and National Security: Challenges and Opportunities in the 21st Century*, pp. 129-150.
- Sinai, J.** 2012. "Radicalisation into Extremism and Terrorism." *Intelligencer: Journal of U.S. Intelligence Studies* 19 (2).
- Stephens, W. și S. Sieckelinck.** 2020. "Being resilient to radicalisation in PVE policy: a critical examination." *Critical Studies on Terrorism* 13 (1): 142-165. [doi:10.1080/17539153.2019.1658415](https://doi.org/10.1080/17539153.2019.1658415).
- United States Bipartisan Policy Center.** 2011. *Preventing violent radicalisation in America*. Washington DC: National Security Preparedness Group.
- Veldhuis, T. și J. Staun.** 2009. *Islamist Radicalisation: A Root Cause Model*. Hague: Netherlands Institute of International Relations Clingendae.
- Webb, E.** 2017. *Spotting the Signs: identifying vulnerability to radicalisation among students*. London: The Henry Jackson Society.
- Wilner, A.S. și C.J. Dubouloz.** 2010. "Homegrown terrorism and transformative learning: an interdisciplinary approach to understanding radicalisation." *Global Change Peace & Security* 22 (1): 33-51.
- Wolfowicz, M., Y. Litmanovitz, D. Weisburd și B. Hasisi.** 2020. "Cognitive and behavioral radicalization: A systematic review of the putative risk and protective factors." *Campbell Systematic Reviews* 16 (3): e1102. <https://doi.org/10.1002/cl2.1102>.